ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀԱՅԿԱ

1881

Տարեգրություն 10 (22) № 209

Տարեգրություն 10 (22) № 209

ԳԱՂԱՓԱՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

— Ընթերցողներս գիտեն, որ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում հայերի թիվը հասնում է մոտ 70 հազարի։ Նրանցից ոմանք, որոնք ապրում են Նյու-Յորքում, Բոստոնում, Ֆիլադելֆիայում, Չիկագոյում և այլ մեծ քաղաքներում, ամեն տարի հավաքվում են Նոր տարվա օրերին մի որևէ քաղաքում, որպեսզի միասին տոնեն հայրենի սովորությամբ Նոր տարին և միմյանց հետ տեսնվեն։ Այդ հանդիպումներին ներկա են լինում նաև ուրիշ ազգերի մարդիկ, որոնք ուզում են ծանոթանալ հայերի հետ։ Այդ հանդիպումների ժամանակ հայերը ներկայացնում են իրենց ազգային պարերը, երգերը, ներկայացնում են հայկական կենցաղի տիպեր և այլն։ Այդ ամենը մեծ հետաքրքրություն է առաջացնում ներկաների մեջ։

— Ամերիկահայ գաղթականության մեծ մասը կազմում են Վանի նահանգի հայերը։ Նրանք ամերիկացիների մեջ հայտնի են «Վանեցի» անունով։ Ամերիկացիները նրանց ասում են «Վանեցի Ջոն», «Վանեցի Ջեյմս» և այլն։ Ամերիկահայ գաղթականության մեջ կան նաև Կարինի, Մուշի, Կեսարիայի, Սեբաստիայի, Կ. Պոլսի և ուրիշ նահանգների ու քաղաքների հայեր։

— Ամերիկահայ գաղթականության մեջ կան նաև գրողներ, լրագրողներ, ուսուցիչներ, բժիշկներ, փաստաբաններ, վաճառականներ, արհեստավորներ և այլ մասնագետներ։ Ամերիկահայ գաղթականության մեջ կան նաև հարուստներ, որոնք ունեն մեծ ֆաբրիկաներ, գործարաններ, հանքեր և այլն։ Ամերիկահայ գաղթականության մեջ կան նաև հարուստներ, որոնք ունեն մեծ ֆաբրիկաներ, գործարաններ, հանքեր և այլն։

—

Հայոց հասարակութիւնը տար տաս տարի գոյութիւն ունեցող հայոց «Մշակ» լրագրին տարեկան մօտ 2000 բաժանորդ, մենք առանց նորից դիմելու հասարակութեանը, մեր խմբագրական փողից կօգնէինք և «Justice» լրագրին և քղքաքիցներ կը պահէինք արտասահմանում, որոնք կը գրէին եւրոպական լրագիրներում հայոց խնդրի մասին։ Մեր հարուստները ոչինչ չեն անում, սա մեզ բան մենք պէտք է աննենք, մենք, որոնք չատ համեստ, չնչին միջոցներ ունենք։ Թող այդ յիշէ հայոց հասարակութիւնը։ Իսկ Մօսկվա, Ս. Պետերբուրգ, կ. Պօլիս, Ասորեստան, Թիֆլիս, Բագու, Լօնդօն նստող միլիոնատէր հայերը ծաղրում են մեր տրած ջանքերը։ Ցաւում ենք, չատ ցաւում ենք, որ մենք միլիոնատէր չենք. եթէ ոչ մենք ցոյց կը տայինք մեր անտարբեր հարուստներին ինչպէս պէտք է գործել։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Նոյեմբերի 4-ին պատգամաւորների ժողովի փոխ-նախագահը բացեց նիստը, յայտնելով, որ ժողովը կատարելապէս կազմակերպված է և հրաւիրից ժողովի նախագահ Բրիսսօնին իր տեղը բռնել։ Նոր նախագահ Անրի Բրիսսօն, շնորհակալութիւն յայտնելով ժողովին իր ընտրութեան համար, ասաց հետևեալը։ „Դուք ինձ վրա մեծ պատասխանատուութիւն դրիք։ Նախագահական այս բազկաթոռը գրաւել համարձակվելուց առաջ ես պէտք է մռռանամ, թէ ինչպիսի նախորդներ եմ ունեցել։ Ընբանց օրինակին հետևելով, ես ևս կը ծառայեմ հանրապետութեանը և ժողովրդին, և յոյս ունեմ, որ ձեր օգնութեամբ կարող եմ կատարել իմ այդ պարտականութիւնը։ Վերջին ընտրութիւններով Ֆրանսիան դարձալ ապացուցից, որ նա կամենում է ուժեղ և ազատամիտ կառավարութիւն ունենալ։ Ես կը պաշտպանեմ խօսքի ազատութիւնը ինչպէս խօսողների ծոյնպէս և լսողների համար և կը պաշտպանեմ մեր առաջադէմ և խաղաղասէր հանրապետութեան իրաւունքները։ Ցոյս ունեմ, որ դուք միշտ կօգնէք ինձ ձեր համակրութեամբ։“ Այնուհետև նախագահը յայտնեց, որ երեք հարցեր են առաջարկված Ցունիսի գործերի վերաբերութեամբ։ Մինիստր նախագահ Ֆերրի առաց հետևեալը։ „Ես ցանկանում եմ մեկնել ձեզ, թէ ինչ դրութեան մէջ ենք գտնվում ես և իմ ընկերները այդ հարցերի վերաբերութեամբ։ Ազգային մինիստերութիւնը, որ բոլոր ժամանակ վայելում էր անցեալ ժողովի հաւատարմութիւնը, միշտ հաւատացած է եղել, որ իր գոյութիւնը պէտք է դադարեցնի նոյն ժողովի դործունէութեան դադարման հետ միաժամանակ։ Ինչպէս ուզում են նային վերջին ընտրութիւնների վրա, բայց մենք ինքներս համոզված ենք, որ մինիստերութիւնը պարտաւոր է պատգամաւորների ժողովին և հանրապետութեան նախագահին գործելու ազատութիւն տալ։ Այդ պատճառով մենք անպատճառ հրաժարական կը տանք։ Եթէ մենք մինչև այժմ չենք հրաժարվել, դրա պատճառը չափազանց շատ մեղադրանքներն են, որոնց մենք ենթարկվեցանք, և մեր ցանկութիւնը, որ պատգամաւորների նոր ժողովը իր առաջ պատասխանատու մինիստերութիւն ունենայ։ Խնդրում եմ ամենամօտ օրը նշանակել հարցերը քննելու համար։ Մինիստերութիւնը պատրաստ է պատասխանել պատգամաւորների ժողովի, երկրի և կառավարութեան շահերը պահանջում են, որ գործը չը յետաձգվի։“ Մինիստրի վերջին խօսքերը հաւանութեամբ ընդունվեցան։ Քուէարկութեամբ որոշվեցաւ հետևեալ օրը նշանակել այդ հարցերի քննութիւնը։ Նոյեմբերի 5-ի նիստը աւելի բազմամարդ էր։ Հասարակութիւնը լըցրել էր իր համար պատրաստված տեղերը։ Դիպլօմատիական լօժայում նստած էր գերմանական դեսպան իշխան Հօհենլօէ։ Ժիւլ Ֆերրի առաց հետևեալը։ „Կառավարութեանը մեզադրել Ցունիսի քաղաքականութեան համար մի և նոյն է, թէ մեղադրել պատգամաւորների նախկին ժողովը, որ գեռ յուլիսին, երբ սկսվեցաւ Ցունիսի ապստամբութիւնը, իր հաւատարմութիւնը յայտնեց մինիստրութեանը։ Ցունիսի վրա հովանաւորութիւնը անհրաժեշտ է Ֆրանսիայի համար, որովհետև Ցունիսը Ալժիրիայի բանալին է և Ֆրանսիան այնտեղ չի թոյլ տայ ոչ օտարի տիրապետութիւնը և ոչ անիշխանութիւն։ Ֆրանսիական բոլոր կառավարութիւնները այդ տեսակէտից են նայել գործին։ Վերջին տարիներում ապստամբները 2365 անգամ անցել են Ալժիրիայի սահմանները։ Ասում են, որ մենք սխալներ ենք գործել։ Երանի նրան, ով սըխալ չէ գործում։ Չեմ կարծում, որ ինձ ընդհատողները էլ անսխալական լինեն։ Բացի այդ ասում են, որ մենք պատերազմում էինք առանց պարլամենտի համաձայնութեան։ Մենք պատերազմ չենք անցկացրել, չենք կռւել բէյի զօրքերի հետ։ Մենք Ցունիս օգնական զօրքեր ուղարկեցինք այն գործը կատարելու համար, որ մեզ յանձնել էր պարլամենտը։ Կազապլանկայիի դաշնագիրը կապելուց յետոյ Ֆրանսական զօրքերը յետ կանչվեցան առողջապահական պատճառներով։“ Ժիւլ Ֆերրիի յայտնութիւնների վճռողական և համարձակ ձևը փոփոխեց հասարակութեան տրամադրութիւնը մինիստրութեան վերաբերութեամբ։ Ալժիրայի մասին էլ չեն խօսում միտքերը պախարակելու մասին, այլ ամենքը մասնում են գամբետտայի ապագայ կառավարութեան մասին։ Լրագիրները դովում են պատգամաւորների նոր ժողովի նախագահի ճառը։ Բրիսսօն գեռ ևս չէ կարող գտնել զանազան տարրերը, որոնք խանգարում են պարլամենտական վիճաբանութիւնների կանոնաւոր ընթացքին։

Բրիսսօն հանրապետական կուսակցութեան յարգված անդամներից մէկն է։ Նա աւելի նման է Գրեվիին, քան թէ գամբետտային, որովհետև հասարակ մարդ է և աւում է թատրօնական էֆէկտները։ Ամենքը կարծում են, որ նա իր պաշտօնատեղյակ կառավարութեան ժամանակ անկողմնապահ կը լինի, իսկ Բուրբոնեան պալատը հաստատ կեանք կը մտցնի։ Ասում են, որ գամբետտա առաջարկեց Բրիսսօնին արդարութեան մինիստրի պաշտօնը, բայց նա մերժեց այդ առաջարկութիւնը և նախապատուեց պատգամաւորների ժողովի նախագահութիւնը։

Կ. ՊՕԼՍԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

—

Երէկ Միացեալ Ընկերութեանց կեդրոնական ժողովոյ Իջ. նիստը տեղի ունեցաւ Ղալաթիոյ կեդրոնական վարժարանին մէջ, նախագահութեամբ Առաքել Ալճուն ցիւրլի էֆ. և ներկայութեամբ 40-ի չափ ընտրախանաց։ Առանն $7^1/_2$-ին բացուելով, վերջին երկու նիստերու առնինագրութիւնները կարդացուեցան և վաւերացուեցան։ Դիւանական թղթակցութիւնը կը պարունակէր մի նամակ, զոր Կլիխեան ընկերութեան վիճակահանութեան հաւաքիչը զրած էր դիւանին, քննութիւն պահանջելով Պ. Ա. Արփիարեանի դէմ, ում կը վերագրէր 72 տոմսակաց հաշուանենգութիւն. յետ երկար վիճաբանութեան, խնդիրը Ցնօրէն ժողովոյ քննութեան յղուեցաւ։ Նախորդ նստին որոշման համեմատ ութ երեսփոխանաց ընտրութեանը ձեռնարկուելով, քուէից բացարձակ առաւելութեամբ երեսփոխան ընտրուեցան Ցետեալք Արամ Գավաֆեան, Լևոն Գափամաճեան, Համբարձում Գազազեան, Մաքսուտ Հաբէնց, Մխիթար Չըպուքճեան, Ստեփան Սուրէնեան, Տիգրան Տ. Ներսէսեան և Տիրան Մանուկեան։ Այս քուէարկութենէ յետոյ 13 որշիչ ձայներու թուոյն խնդիրը նկատողութեան առնուելով, որոշուեցաւ այդ խիւ 14-ի հանել նոր ընտրութեանց պատճառաւ։ Այնուհետև Ցնօրէն ժողովոյ Առենապետ, Տ. Մինաս Չերազ, խօսք առնելով իւր հրաժարման պատճառները բացատրող բանախօսութիւն մ՝ ըրաւ, զոր ընթերցողք պիտի գտնեն լրագրոյս ներքին երեսներուն մէջ. այս բանախօսութիւն, որ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ երեսփոխանաց վրայ, կապացուցանէր թէ արդի Ցնօրէն ժողովը իւր հնգամեայ պաշտօնավարութեան միջոցին, յաջողած է տարեկան 1,300 ոսկի խնայողութիւն և 700 ոսկի հասոյթի առաւելութիւն յառաջ բերել, այսինքն տարեկան 2,000 ոսկի շահեցնել Ընկերութեան, հակառակ իւր դէմ յարուցուած ներքին և արտաքին գժուարութեանց և հակառակութեանց. այս համարաուութիւն ջերմ ծափահարութեամբ ընդունուեցաւ ժողովականներէն։ Տ. Մինաս Չերազ կեդրոնացնէր թէ իւր անձնական գործոց ծանրացումն է պատճառ իւր հրաժարման։ Երեսփոխանաց ամենաառաւար մասը պահանջեց

ինչ փոյթ հիմնարկութիւնը լաւ գնայ թէ վատ, օգուտ բերի թէ չը բերի ազգին, գլխաւորն այն է որ նոր հիմնարկութիւնը իր պաշտօններով նիւթական արդիւնքի նոր աղբիւր ներկայացնի ինձ, իմ ընտանիքին, իմ ազգականներին։»

Այդ պատճառով ամեն հայ աշխատում է ամեն պաշտօններ ձեռք բերել իր, իր ընտանիքի անդամների, կամ գոնէ իր ազգականների համար։ «Աւելի լաւ է պաշտօնի վրա նշանակել տամ անընդունակ ազգականին, քան թէ առհասարակ ընդունակ հային, մտածում է հայը։ Ինձ ինչ փոյթ որ ազգը օգուտ ունենայ, ինձ հարկաւոր է որ ես, կամ ազգականներս չանվնաս։»

Այո, հայի մէջ դեռ չէ ծնված, չէ արմնացած ազգութեան գաղափարը, այլ միայն ազգականութեան գաղափարը։

Բայց որովհետև ամբողջ քաղաքը, ամբողջ հասարակութիւնը, ամբողջ ազգը չեն կարող ազգականներից բաղկացած լինել,— այդ պատճառով հայերը միմեանց մէջ ոչինչ համերաշխութիւն չունեն այնպիսի գործերում, որտեղ չէ կարելի ընտանեկան, ազգականական շահերը միմեանց մէջ կապել....

Ընդհանուր, հասարակական, ազգային գործերում համերաշխ կերպով կարող են գործել մարդիկ, որոնք բոլորն էլ վառված են մի ընդհանուր ազգային գաղափարով, թէև ոչինչ ազգականական կապեր միմեանց մէջ էլ չունենային։ Բայց հայերի մէջ դուք չէք տեսնի որ մի ընդհանուր գործ երկար տանելիս լինէին, մի ընդհանուր նպատակով մի տան մէջ հաւաքվելիս լինէին մարդիկ, որոնք միմեանց մէջ ազգականական կապեր չունենային։

Եզակի մարդիկ, որոնք ընդհանուր հասարակական գործ են տանում, կամ ծառայում են մի հիմնարկութեան մէջ կամ ազգականներ են, կամ գիտութիւն ունեն ազգականներ գտնելու։

Ազգականական կապերից գուրս չը կան հասարակական կամ ազգային շահեր հայի համար։

***

Բայց ես տեսնում եմ որ ֆէլիետօնս ծանր է դառնում, սկսում է առաջնորդող յօդուածին նմանվել։ Խօսենք աւելի թեթև և դուրեկան բաների մասին։

Նորերումս մի հայ աղջիկ իրան սպանել է րէվոլվէրից, որովհետև սիրեկանը խոստացել էր նրան ամուսնանալ նրա հետ և յետոյ, երբ աղջիկը արդէն յղիացել էր, համալսարանական երիտասարդը հրաժարվել է իր տուած խօսքից։

Ի հարկէ շատ լաւ է արել աղջիկը որ սպանել է իրան, եթէ ոչ, ի հարկէ, ամօթ կը լինէր ապրել մի անհարազատ երեխայի հետ։ Ամօթ է, անբարոյականութիւն է, որովհետև աշկարայ է, հրապարակական է։ Հրապարակապէս, պարզապէս մի քանի անգամ վերին աստիճանի անբարոյականութիւն է համարվում մեզանում, իսկ ծածուկ, գաղտնի կերպով ամեն բան կարելի է անել..... Եւ այդպիսով մարդը միշտ բարոյական է մնում։

*Գարշ և անկեղծ կերպով սիրել, օրինական հաստատել իրանց սէրը ամուսնութեամբ, ահա թէ ինչ է պահանջում մարդկային բնութիւնը։ Ես ցանկանում եմ մեկնել ձեզ, թէ ինչ դրութեան մէջ ենք գտնվում ես և իմ ընկերները այդ հարցերի վերաբերութեամբ։ Ազգային մինիստերութիւնը, որ բոլոր ժամանակ վայելում էր ժողովի հաւատարմութիւնը, միշտ հաւատացած է եղել, որ իր գոյութիւնը պէտք է դադարեցնի նոյն ժողովի գործունէութեան դադարման հետ միաժամանակ։ Ինչպէս ուզում են նային վերջին ընտրութիւնների վրա, բայց մենք ինքներս համոզված ենք, որ մինիստերութիւնը պարտաւոր է պատգամաւորների ժողովին և հանրապետութեան նախագահին գործելու ազատութիւն տալ։ Այդ պատճառով մենք անպատճառ հրաժարական կը տանք։ Եթէ մենք մինչև այժմ չենք հրաժարվել, դրա պատճառը չափազանց շատ մեղադրանքներն են, որոնց մենք ենթարկվեցանք, և մեր ցանկութիւնը, որ պատգամաւորների նոր ժողովը իր առաջ պատասխանատու մինիստերութիւն ունենայ։ Խնդրում եմ ամենամօտ օրը նշանակել հարցերը քննելու համար։ Մինիստերութիւնը պատրաստ է պատասխանել պատգամաւորների ժողովի, երկրի և կառավարութեան շահերը պահանջում են, որ գործը չը յետաձգվի։“ Մինիստրի վերջին խօսքերը հաւանութեամբ ընդունվեցան։ Քուէարկութեամբ որոշվեցաւ հետևեալ օրը նշանակել այդ հարցերի քննութիւնը։ Նոյեմբերի 5-ի նիստը աւելի բազմամարդ էր։ Հասարակութիւնը լըցրել էր իր համար պատրաստված տեղերը։ Դիպլօմատիական լօժայում նստած էր գերմանական դեսպան իշխան Հօհենլօէ։ Ժիւլ Ֆերրի առաց հետևեալը։ „Կառավարութեանը մեզադրել Ցունիսի քաղաքականութեան համար մի և նոյն է, թէ մեղադրել պատգամաւորների նախկին ժողովը, որ գեռ յուլիսին, երբ սկսվեցաւ Ցունիսի ապստամբութիւնը, իր հաւատարմութիւնը յայտնեց մինիստրութեանը։ Ցունիսի վրա հովանաւորութիւնը անհրաժեշտ է Ֆրանսիայի համար, որովհետև Ցունիսը Ալժիրիայի բանալին է և Ֆրանսիան այնտեղ չի թոյլ տայ ոչ օտարի տիրապետութիւնը և ոչ անիշխանութիւն։ Ֆրանսիական բոլոր կառավարութիւնները այդ տեսակէտից են նայել գործին։ Վերջին տարիներում ապստամբները 2365 անգամ անցել են Ալժիրիայի սահմանները։ Ասում են, որ մենք սխալներ ենք գործել։ Երանի նրան, ով սըխալ չէ գործում։ Չեմ կարծում, որ ինձ ընդհատողները էլ անսխալական լինեն։ Բացի այդ ասում են, որ մենք պատերազմում էինք առանց պարլամենտի համաձայնութեան։ Մենք պատերազմ չենք անցկացրել, չենք կռւել բէյի զօրքերի հետ։ Մենք Ցունիս օգնական զօրքեր ուղարկեցինք այն գործը կատարելու համար, որ մեզ յանձնել էր պարլամենտը։ Կազապլանկայիի դաշնագիրը կապելուց յետոյ Ֆրանսական զօրքերը յետ կանչվեցան առողջապահական պատճառներով։“ Ժիւլ Ֆերրիի յայտնութիւնների վճռողական և համարձակ ձևը փոփոխեց հասարակութեան տրամադրութիւնը մինիստրութեան վերաբերութեամբ։ Ալժիրայի մասին էլ չեն խօսում միտքերը պախարակելու մասին, այլ ամենքը մտածում են գամբետտայի ապագայ կառավարութեան մասին։ Լրագիրները դովում են պատգամաւորների նոր ժողովի նախագահի ճառը։ Բրիսսօն գեռ ևս չէ կարող գտնել զանազան տարրերը, որոնք խանգարում են պարլամենտական վիճաբանութիւնների կանոնաւոր ընթացքին։

Բրիսսօն հանրապետական կուսակցութեան յարգված անդամներից մէկն է։ Նա աւելի նման է Գրեվիին, քան թէ գամբետտային, որովհետև հասարակ մարդ է և աւում է թատրօնական էֆէկտները։ Ամենքը կարծում են, որ նա իր պաշտօնատեղյակ կառավարութեան ժամանակ անկողմնապահ կը լինի, իսկ Բուրբոնեան պալատը հաստատ կեանք կը մտցնի։ Ասում են, որ գամբետտա առաջարկեց Բրիսսօնին արդարութեան մինիստրի պաշտօնը, բայց նա մերժեց այդ առաջարկութիւնը և նախապատուեց պատգամաւորների ժողովի նախագահութիւնը։

մարդուն, ունենալով մի կամ մի քանի հարուստ սիրեկաններ, որոնք նրա համար վճարում են մօդային մագազիններում նրա պատուիրած չքնդ հագուստները։ Նա բարոյական կին է։

Նայիր այդ իշխանուհուն որ անցնում է գեղեցիկ կառքով, լիվրեով հագած ծառայով։ Նրա հարազատ քոյրը վերջին աղքատութեան մէջ, փողոցներում մուրացկանութիւն անելուց յետոյ, մնում խնամում մի գետնափորում։ Այդ քոյրը իշխանուհին երբէք չէ ընդունել իր տանը, երբէք չէ օգնել նրան, ոչ օք էլ չը գիտէր, թէ նա ունի մի քոյր։ Նա բարոյական կին է։

Տեսնում ես ամենքից յարգված այդ մարդուն։ Նա փաստաբան է եղել մի հարուստ մարդու, որի կարողութիւնը իրան է անփականացրել, պաշտպանելով իր հաւատատարմատուի շահերը։ Նա բարոյական մարդ է։

Ահա մօտեցել է քեզ փողոցում մի երիտասարդ։ Նա գաղտր ժպիտը երեսին, սիրալիր կերպով սեղմում է ձեռքդ։ Նա երկու օր սրանից առաջ իր բարեկամին նամակ է գրել քո մասին, համոզելով նրան, որ աչխատի մանել քեզ ուր հարկն է։ Նա բարոյական մարդ է։

Ահա հանդիպում է մեզ մի աբեղայ. Աստուծու սպասաւոր։ Աչքերը ցած գցած, նա անցնում է մեր մօտով «Աստուած օրհնի» ասելով։ Մի շաբաթ սրանից առաջ, այդ մարդը, որ ամեն օր եկեղեցու բեմից արտասանում է «ողորմութիւն ամենքին» աստուածային խօսքերը, քո մասին ամենասաստ մատնութիւն է արել, մեղադրելով քեզ ամենախիստ յանցանքների մէջ։ Նա բարոյական մարդ է։